

Pojmy štruktúra a forma v aplikácii na keltské mince

Lukáš Makky, Filozofická fakulta PU, lukas.makky@gmail.com

Kľúčové slová: forma, štruktúra, keltske mince, obsah, estetické nazeranie

Key words: form, structure, Celtic coins, content, aesthetic perception

Predložená krátka práca poslúži ako dodatok štúdie „*Formy zobrazovania na keltských minciach*“, ktorá odznela na študentskej vedeckej konferencii v Prešove v sekcii estetiky a vied o umení dňa 26. 4. 2012 a zároveň zastane miesto úvodu k problematike, ktorej sa budeme v budúcnosti venovať podrobnejšie a s väčšou starostlivosťou. Nasledujúce riadky budú pojednávať o tom, ako adekvátne používať pojem forma a štruktúra vo vzťahu ku keltským minciam, resp. čo pod týmito pojmi rozumíme a aký je medzi nimi vzťah.

Často bývajú oba pojmy zamieňané, prípadne používané vo funkcii synonym a ešte častejšie sa stáva, že pojednávajú oba o tom istom, prip. jeden pojem zastrešuje druhý. G. Dorfler vzťah formy a štruktúry vysvetľuje cez tretí pojem a to pojem tvaru (die Gestalt). Prichádza s možnosťou že: „*každý tvárči podniet se snaží vzít na sebe určitý tvar nebo celistvý a úhrnný charakter samotné formy*“ (Dorfler, 1976, s. 18). Autor udáva ako príklad rozdrobenosti skladby (a teda štruktúry) keltské mince, ktoré sú predmetom nášho skúmania. Môže nastať otázka, čo sa stáva so štruktúrou, keď je rozdrobená. Autor nám nižšie ponúka odpoveď, keď píše: „*Existuje štruktúra i tam, kde je porušen tvar, neboli že existuje tvárnost, která se organizuje i mimo normální a „fyziologické“ vjemové tendence.*“ (Ingarden, 1965, s. 38). Týmto rozdrobením nezaniká tvar a štruktúra ako taká, ale dochádza len k deformácií a porušeniu predmetnej logiky, pričom tento aspekt rozdrobenia môže byť narušením štruktúry len vo vzťahu k optike nášho nazerania (Dorfler, 1976). Štruktúra ako taká nezaniká, mení sa len jej formálna stránka. Napokon usporiadanie elementov zobrazenia má svoju štruktúru aj keď nezodpovedá „realistickému“, resp. reálnemu usporiadaniu, skôr by sme si dovolili tvrdiť, že vytvára vlastnú štruktúru typickú pre keltské mince. Celú úvahu o štruktúre a forme ukončuje autor vetou: „*Struktúra je více než forma, je to ucelený systém, který nemusí být ucelený jen formálně...*“ (Dorfler, 1976, s. 20 – 21).

Iný pohľad na formu ponúka V. C. Aldrich vo svojom diele *Filozofia umenia*, kde vysvetľuje pojem formy cez jej vzťah k obsahu (tému) a chápe ju primárne ako podobu zobrazovaného. Na vysvetlenie formy autor siaha k realite vôkol nás a jej vzťahu k forme vyhotoveného produktu v zmysle zobrazenej podoby (Aldrich, 1968). Je síce pravda, že sa zameriava hlavne na vizuálne umenie, ale jeho prístup, analýza a závery sú aplikovateľné aj na skúmanie takých estetických predmetov akými sú keltské mince. Forma je podľa neho, usporiadanie prvkov média v obrazovom priestore kompozície, ktoré neurčujú iba prirodzené vnútorné hodnoty, ale aj obsah kompozície (Aldrich, 1968). Napr. formu (aj kompozíciu) keltských minci nepopierateľne okrem antických predlôh, s ktorými prišli tvorcovia do kontaktu a ich pretvorenia v duchu laténskej tradície určuje aj prirodzený tvar a podoba mince ako takej.

Tretí autor, ku ktorému siahneme, bude R. Ingarden. Patrí medzi tých teoretikov, ktorý pojem forma a štruktúra viac menej stotožňujú. „*Pod „formou“ alebo, inak povedané „štruktúrou“ určitého predmetu sa myslí určitý výber vzťahov aké nastávajú medzi zložkami určitého celku... Tieto vzťahy sú vyjadrené v určitých znakoch, ktoré patria celku, zbudovanému určitým spôsobom, t. j. v určitej forme.*“ (Ingarden, 1965, s. 91). Pre Ingardena

je typické, že celú svoju analýzu (a to nie len formy, štruktúry a obsahu) zamerlal na vyhodnocovanie esteticky hodnotných elementov. Nie je našim cieľom analyzovať a popisovať tieto estetické (estetizujúce) faktory, ale pre plné pochopenie formy a štruktúry v jeho teórii je nutné vysvetliť ich v krátkosti. Autor tvrdí, že každá jedna zložka, či obsahová (predmety na obraze zobrazené), alebo formálna (spôsob zobrazenia týchto predmetov podobami) je nositeľom estetickej hodnoty, resp. sama je estetickým momentom, ktorý v koexistencii s ďalšími momentmi vytvára estetickú hodnotu výrobku. Štruktúra v Ingardenovom ponímaní je výber vzťahov medzi formálnymi a obsahovými zložkami objektu, ktoré len vzájomnou súčinnosťou vytvárajú plnohodnotnú formu ako celok (v zmysle štruktúry) určenú na estetické vnímanie.

Pred zavíšením úvah o forme si pomôžeme k nášmu stanovisku ešte Estetickým slovníkom od W. Hennckmanna a K. Lottera. Formu chápú ako vonkajšiu formu umeleckého diela: jeho štruktúru, celok jeho prvkov a ich vzájomných vzťahov, prostredníctvom ktorých sa vyjadruje jeho obsah (Henskmann, Lotter, 1995). Opäť tu vidíme bezpodmienečnú prítomnosť obsahu, ktorý, ako sme už naznačili, má priamoúmerný vplyv na formu, pričom tento vzťah sa javí byť dialektický. Odvolaním sa na heslo forma v slovníku sme sa však dostali do nevďačnej situácie, kde G. Dorfler o vzťahu formy a štruktúry hovorí presný opak a štruktúru považuje za zastrešujúcu forme. Pojem kompozícia sme schválne v jednotlivých prístupoch vynechali, lebo vo väčšine prípadov sa stotožňuje s formou, príp. s tvarom a najmä R. Ingarden ju chápal v podobnom duchu ako ostatný chápali štruktúru.¹

Aj keď forma a obsah v estetickom nazeraní prirodzene vyznievajú ako opozitá, čo sa týka štruktúry sú jej ohraničením a zároveň konštrukčnými elementmi tvoriacimi ju. Nejedná sa o dva samostatné aspekty výsledného diela (objektu) ale o elementy, ktoré na seba vplývajú a spoločne vytvárajú celistvosť štruktúry, ktorá aj keď je vo vzťahu odrazu a zobrazenia reality rozdrobená je neustále prítomná a platná. Je pochopiteľné, že rozdielnosť štruktúry mincí tvorí aj použitý materiál na jej vyhotovenie. Taktiež sa v štruktúre reflektuje aj tvar mince – kruh, elipsa, nepravidelný tvar, napr. mušľa – a hrúbka kovu. Kelti vyrábali drobné, tenké a zlaté mince, ktoré sú väčšinou označované ako malé keltské mince (nepresahovali priemer 10 mm.) (Kolniková, 2003), stredné mince, podľa tvaru známe pod označením mušľovité (Čaplovič, 1960) (obr. č. 1.), a taktiež ťažké a hrubé strieborné tetradrachmové mince, ktorých typickým príkladom sú mince bratislavského typu (Kolniková, 2003) (obr. č. 2.), mince typu Veľký Bysterec (Kolniková, Kolník, 2004) (obr. č. 3.), zemplínsky typ (Lamiová, 1993) (obr. č. 4.) a pod. Celkovú štruktúru spoločne s predloženými vlastnosťami vytvára forma jednotlivých zobrazení, ktorá je nositeľom obsahovej, alebo symbolickej hodnoty mincí. Štruktúru preto chápeme aj na základe uvedených prístupov ako komplexné usporiadanie a rozmiestnenie elementov výstavby mince (obsahových aj formálnych), tzn. súčinnosť výrazových, formálnych a obsahových prvkov averzu a reverzu, hrúbky, tvaru a druhu použitého kovu, ktoré vytvárajú podobu a tvar mince so všetkými jej momentmi a aspektmi.

Obr.: č. 1. (tzv. mušľovit6 mince), č. 2. (bratislavsk6 typ), č. 3. (Veľk6 Bysterec) a č. 4. (typ Zempl6n)

Pre vymedzenie formy je napokon ur6uj6ce usporiadanie prvkov a v6yrazov6ch prostriedkov vytv6raj6cich zobrazenia na minciach averzu a reverzu. Pr6ave na z6klade formy s6 vydelen6 jednotliv6 typy minc6: formu zempl6nsk6ch variantov predstavuje muŕsk6 hlava na averze a tzv. vt666 k66n na reverze (Lamikov6, 1993), pre typ Veľk6 Bysterec je charakteristick6 forma averzu v podobe hrub6ho kruhovit6ho hrboľa a reverzu v podobe ŕtylizovan6ho cv6laj6ceho koňa vľavo (Hlinka, Hoŕŕo, 1980), mince bratislavsk6ho typu sa prezentuj6 viacer6mi typmi a preto aj forma je rozdielna, napr.: naj6astejŕim n6metom na reverzoch je jazdec v cvale orientovan6 doprava (Biateg, Nonnos, Iantumarus a Counos) a na averzoch jedna alebo dve hlavy spoločne s n6pismi v latinke (Ondrouch, 1958). Pod formou budeme preto rozumieť vzťahy a usporiadanie elementov jednotliv6ch vyobrazen6 na minciach, ktor6 ur6uj6 svojou kompoz6ciou typy minc6. Taktieŕ pod formou od teraz budeme rozumieť formu zobrazenia, resp. formu zobrazovania zobrazovan6ho, ktor6 budeme v tomto uŕit6 a kv6li terminologick6mu spresneniu ozna6ovať pojmom kompoz6cia.

Pozn6mky

¹ R. Ingarden nazer6 na kompoz6ciu obrazu z troch r6zn6ch perspekt6v: 1. Sp6sob zoskupenia predmetov zobrazen6ch v r6mci povrchu vec6 – obrazu (v zmysle fyzik6lneho predmetu) naok6ko toto zoskupenie nemus6 s6visieť len s t6mou obrazu ale aj so zobrazovan6mi vecami a teda ich podobami zachyten6mi na obraze; 2. Sp6sob rozmiestnenia zobrazovan6ch predmetov a ich zobrazen6ch pod6b v zobrazenom priestore, ide teda o ich priestorov6 umiestnenie a priestorov6 dispoz6ciu; 3. Hodnotov6 podstata obrazu, ktor6 vypl6va z ur6it6ho mnoŕstva esteticky hodnotn6ch kval6t, ich usporiadania a rozmiestnenia na obraze. (Ingarden, 1965)

Zoznam pouŕitej liter6tury

- ALDRICH, V. C. 1968. *Filozofia umenia*. 1. vyd. Bratislava : Tatran, 189 s.
- 6APLOVI6, P. 1960. P6chovsk6 s6dlisko Trniny nad Veľk6m Bystercom. In. *Slovensk6 archeol6gia*. 1960. ro6. 8, 6. 1, s. 181 – 198.
- DOFGES, G. 1976. *Prom6ny um6n6*. 1. vyd. Praha : Odeon, 1976. 282 s.
- HENCKMANN, W., LOTTER, 1995. K. *Estetick6 slovn6k*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1995. 229 s. ISBN 80-205-0478-8.
- HLINKA, J., HOŕŕO, J. 1980. N6lezy keltsk6ch minc6 pri archeologickom v6yskume na hrade Likava. In. *Slovensk6 numizmatika*. 1980. ro6. 6, s. 103 – 104.

- INGARDEN, R. 1965. *O štruktúre obrazu*. 1. vyd. Bratislava : SVKL, 1965. 167 s.
- KOLNÍKOVÁ, E. 2003. Fundmünzen in den latènezeitlichen Burgwällen und anderen höhenlagen in der Slowakei. In. *Slovenská archeológia*. 2003. roč. 51, č. 2, s. 223 - 245.
- KOLNIKOVÁ, E., KOLNÍK, T. 2004. Mince a spony - depot z neskorolatského hradiska Rochovica pri Žiline (numizmaticko – archeologické súvislosti). In. *Slovenská archeológia*. 2004. roč. 52, č. 1, s. 1 - 34.
- LAMIOVÁ, M. 1993. *Zemplín, obec s bohatou minulosťou*. 1. vyd. Košice : AU SAV, 1993. 80 s. ISBN 80-9000444-2-5.
- ONDROUCH, V. 1958. *Keltské mince typu Biatec z Bratislavy, poklad veľkých strieborných mincí z roku 1942*. 1. vyd. Bratislava : SAV, 1958. 207 s.

Obrazový materiál

- DAŇOVÁ, M. - ČAMBAL, R. - TURČAN, V. 2010. Súbor predmetov z bratislavského hradného kopca. In *Zborník slovenského národného múzea. Archeológia*. 2010. roč. 104. č. 20, s. 81 – 88. ISBN 978-80-8060-244-4.
- Hrad vydal zlatý keltský poklad. 2012. In Bratislava - hrad [online]. [cit. 2012-06-11]. Dostupné na internete: <<http://www.bratislava-hrad.sk/sk/aktuality/hrad-vydal-zlaty-keltsky-poklad>>.
- SOJÁK, M. 2012. Nálezy keltských mincí zo severného Slovenska. In *Numizmatika*. 2012. roč. 20, č. 1, s. 28 – 30. ISBN 8090141404.

Abstract

This paper is examining Celtic coins found in Slovakia from aesthetic point of view and provides one of possible, but underestimated methods of their analysis and interpretation. The aim of this paper is to define concepts of form and structure applied in the analysis of scenes of obverse and reverse of Celtic coins. It is important to define both concepts with the help of aesthetic literature and to detail the notion of those terms because of their often substitution and blending of their meaning.